

Synpunkter från Sveriges Veterinärförbund över remiss från Näringsdepartementet angående Förvaltning eller djurförsök med vilda djur (Rapport 2019:19) (N2019/02558/DL)

Sveriges Veterinärförbund har mottagit rubricerat uppdrag för synpunkter.

Med förvaltningsåtgärd avses i Sveriges Veterinärförbunds synpunkter inte jakt och fiske.

Sammanfattningsvis anser Sveriges Veterinärförbund att:

1. Jordbruksverket bortser från djurskyddet i rapporten *Förvaltning eller djurförsök med vilda djur? Regeringsuppdrag att se över gränsdragningen mellan förvaltning och djurförsök med vilt och fisk (Rapport 2019:19)* och att förslaget därigenom inte uppfyller kriterierna i regeringens uppdrag avseende säkerställande av djurskyddet oavsett inom vilket lagstiftningsområde som verksamheten hamnar under.
2. En konsekvensanalys för djurskyddet saknas. Rapportens förslag om att utesluta förvaltningsåtgärder från djurskyddslagstiftningen innebär ett fortsatt sämre djurskydd för vilda djur som används inom förvaltning än för de vilda djur som används i forskning (djurförsök), trots att djuren kan utsättas för samma lidande. Det är oacceptabelt. Sveriges Veterinärförbund avstyrker förslaget.
3. Det mesta av förvaltningen utförs systematiskt och resulterar i ökad kunskap och kan därmed jämföras med djurförsök. Om all förvaltning där man ökar sitt kunnande faller under försöksdjurslagstiftningen så undviker man osäkerheten kring gränsdragningen mellan forskning och förvaltning.
4. Vilda djur som används inom förvaltningsverksamhet där någon slags kunskap inhämtas och som tillfälligt hålls av människan och utsätts för ingrepp (sövning, provtagning, märkning, etc.) eller utsätts för annan stress, ska omfattas av djurskyddslagen.
5. Sådan förvaltningsverksamhet behöver genomgå en etisk prövning, där lidandet för djuret vägs mot nyttan för förvaltning och samhälle, samt verksamheten granskas enligt 3R-principerna – Replace, Reduce, Refine.
6. Ett etiskt tillstånd ger möjlighet för ansvarig veterinär att avbryta en verksamhet av djurskyddsskäl.
7. Ett etiskt tillstånd ger även utföraren, liksom ansvarig veterinär, ett ökat lagligt skydd, jämfört med dagens situation.
8. Det inte finns hinder att låta pröva verksamhet som ska utföras enligt lagkrav, då en etisk prövning i ett sådant fall har en viktig roll att granska verksamheten ur ett 3R-perspektiv.

9. En godkänd etisk prövning underlättar användningen av insamlade data, eftersom allt fler vetenskapliga tidskrifter ställer krav på att data kommer från verksamhet som har genomgått en etisk granskning.
10. Den etiska prövningen för verksamhet som rör primärt forskning *och* förvaltning bör göras i en gemensam djurförsöksetisk nämnd med specialistkompetens inom vilt, djurskydd, artbiologi, populationshälsa och One Health.
11. Ifall förvaltningsåtgärder omfattas av försöksdjurslagstiftningen så ställs samma utbildnings- och kompetenskrav på personer som fångar in och på annat sätt hanterar vilda djur som används i förvaltning som på personer inom viltforskning.
12. Ifall förvaltningsåtgärder omfattas av försöksdjurslagstiftningen så ges länsveterinärer och djurskyddshandläggare möjlighet att riskbedöma och utföra djurskyddskontroller även gällande dessa åtgärder, vilket ytterligare skulle stärka och likställa skyddet för vilda djur.
13. Förslaget att utförarna själva ska bedöma och besluta om en åtgärd ska räknas som forskning eller förvaltning leder till godtycklighet, rättsosäkerhet för utföraren, och inte minst en överhängande risk att verksamheter felaktigt klassificeras som förvaltning.

Bakgrund

Vilda djur används i forskningsprojekt, men omfattas också av förvaltningsåtgärder, d.v.s. verksamheter där syftet primärt inte är vetenskaplig forskning, såsom populations- och miljöövervakning, bekämpning av invasiva arter och inom bevarandeprojekt. Det är sådana förvaltningsåtgärder som Sveriges Veterinärförbund avser i dessa synpunkter, och inte förvaltning i form av enbart jakt och fiske (uttag från en djurpopulation). Djurförsök definieras i Djurskyddslagen kap 1, 4 § som vetenskaplig forskning, sjukdomsdiagnos, utveckling och framställning av läkemedel eller kemiska produkter, undervisning, samt andra jämförbara ändamål. **Förvaltningsåtgärder utförs ofta på ett systematiskt sätt för att inhämta och förbättra kunskapen inom ett område och kan därmed likställas med ”andra jämförbara ändamål”.** Oavsett om det rör sig om forskningsprojekt eller förvaltningsverksamhet så är metoderna som används vid hantering av vilda djur ofta desamma och djuren utsätts för samma risker för lidande (NORECOPA, 2018, Lindsjö et al. 2019).

Problembeskrivning

Jordbruksverket bortser från djurskyddet i rapporten (2019:19). **Förslaget uppfyller därmed inte kriterierna i regeringens uppdrag att säkerställa djurskyddet för vilda djur som används, oavsett inom vilket lagstiftningsområde som verksamheten hamnar under.** En konsekvensanalys för djurskyddet saknas. Rapportens föreslår ett fortsatt sämre djurskydd för vilda djur som används inom förvaltning än för de vilda djur som används i forskning, trots att djuren hanteras på samma sätt och riskerar att utsättas för samma lidande. Det kan t.o.m. leda till att fler djur, t.ex. inom provfiske, lyfts ut från djurskyddslagstiftningen. Sveriges Veterinärförbund är mycket kritiska till detta och anser att en sådan skillnad i djurskydd inte är acceptabel. Förslagen i rapporten (2019:19) behöver omarbetas så att djurskyddet likställs mellan vilt och fisk som används i forskning respektive förvaltning.

Goda intentioner och förslag på bra djurskyddsåtgärder för djur inom viltförvaltning presenterades vid de två samråd som hölls hos Havs- och Vattenmyndigheten respektive

Naturvårdsverket under utredningen. Sveriges Veterinärförbund, som närvarade vid samråden, konstaterar med förvåning att Jordbruksverket kraftigt avviker från detta vid färdigställandet av rapporten.

Infångande med helikopter, nät eller fälla, anestesi, hantering vid mätning och vägning, märkning, applicering av sändare, blod- och vävnadsprovtagning, förvaring, förflyttning och transport samt avlivning innebär risker för det individuella djurets hälsa och välfärd (Dickens et al., 2010, Soulsbury et al., 2020). Rädsla, utmattning, stress, smärta och fysiska skador kan påverka djuret negativt på kort och lång sikt (Waas et al., 1999, Cattet et al., 2008, Risling et al., 2011). Både morbiditet (sjuklighet) och mortalitet (dödlighet) kan påverka gruppdynamik, reproduktion och rörelsemönster och även ha en negativ effekt på mindre och sårbara populationer. När vilda djur (ryggradsdjur och cephalopoder) används i djurförsök så omfattas de av djurskyddslagstiftningen och försöket ska ha prövats i en regional djurförsöksetisk nämnd och granskats enligt 3R-principerna (ersättning, minskning och förbättring av försöksdjursanvändningen). Förvaltningsåtgärder med vilda djur omfattas inte av djurskyddslagstiftningen och genomgår ingen etisk prövning. I jaktlagen (1987:259) 27 § sägs att vilda djur inte ska utsättas för onödigt lidande vid jakt, medan en liknande formulering saknas i fiskelagen (1993:787). Om regeringen går på Jordbruksverkets linje enligt rapporten (2019:19), så kommer vilda djur som används i förvaltningssyfte omfattas av jaktlagstiftningen och fiskelagstiftningen. Djurskyddet är vid förvaltningsåtgärder därmed markant svagare än för de djur som omfattas av djurskyddslagen och föreskrifterna för djurförsök, och inte på långa vägar säkerställt. **Det innebär att även om vilda djur utsätts för samma slags ingrepp, så har djuren olika skydd beroende på i vilket syfte de används.** Under Avsnitt 6 "Sammanfattning", sid 56, så underställs djurskyddsvinster kostnader för projektutförare och ökad arbetsbelastning för den djurförsöksetiska nämnden, vid en klassificering av förvaltning till djurförsök. Jämförelsen görs utan att man beskriver hur djurskyddsvinsten definierats eller beräknats i rapporten (2019:19). Det gör en sådan jämförelse meningslös.

En etisk prövning stimulerar utvecklingen av 3R, inklusive mer djurvänliga tekniker och metoder, att inte fler djur än nödvändigt används och att man i vissa fall kan använda sig av alternativa metoder till djur, vilket kommer både forskning och förvaltning till nytta. För veterinärer som deltar i förvaltningsprojekt (främst veterinärer med projektansvar och kliniskt verksamma viltveterinärer) så innebär rapporten (2019:19) att man inte heller i fortsättningen behöver, och därmed kan missa möjligheten, att utveckla 3R inom förvaltningsprojekt (inte minst Refinement, såsom förbättrade sövnings-, märknings- och provtagningsmetoder, etc.). Under 6.7.3 "Konsekvenser för djurskyddet?" "Risk för konsekvenser för metodutveckling i förvaltningen", sid. 81, tar Havs- och vattenmyndigheten upp att man "ser en risk att drivkraften för att arbeta med metodutveckling, förbättrat djurskydd och 3R-principen kan försvinna eller försvagas om det tydliggörs att förvaltning av vilda djur inte omfattas av försöksdjursreglerna." Naturvårdsverket å andra sidan, ser ett inte något behov av att djurskydd och 3R-aspekter vägs mot förvaltningens behov eftersom "jaktlagen redan reglerar att vilt och fåglar inte får utsättas för onödigt lidande vid jakt". Sveriges Veterinärförbund är mycket kritiska till Naturvårdsverkets bedömning.

Det är viktigt att påpeka att **standardiserade och i vissa fall av myndigheter godkända metoder som ofta används i förvaltningsverksamhet inte per automatik innebär ett säkerställt djurskydd.** Tvärtom, för att undvika lidande så finns det anledning att granska och pröva även sådana metoder, exempelvis fångstredskap, märkningsmetoder, säkerställande och övervakning av vitala funktioner och hantering av eventuella komplikationer hos sövda djur. **För att säkerställa ett gott djurskydd och driva på utvecklingen mot mer**

djurvänliga metoder behöver således även en etablerad metod genomgå etisk prövning för det tillfälle, eller den serie av tillfällen, som den ska användas.

Under 6.3 "Förslaget att inkludera förvaltningsåtgärder i Djurskyddslagen" "Inte belägg för djurskyddsproblem i den svenska förvaltningen", sid 60, omnämns att Jordbruksverket inte fått kännedom om onödigt lidande i samband med förvaltningsåtgärder. Sveriges Veterinärförbund kan dock inkomma med sådana vittnesmål om så önskas. Negativa effekter på djurvälståndet vid förvaltningsåtgärder finns också beskrivna i vetenskapliga artiklar (se bl.a. Wilson & McMahon 2006, Iossa et al., 2007, Dickens et al., 2010).

I djurskyddslagen (2018:1192) kap 7, § 8 föreskrivs att "den som fångar försöksdjur som är viltlevande ska ha den utbildning och kompetens som krävs för uppgiften. Djuren ska fångas in med metoder som inte utsätter djuren för onödigt lidande." **Motsvarande utbildningskrav ställs inte på den som fångar viltlevande djur som används i förvaltningsverksamhet.** Inte heller andra formella utbildningskrav för att säkerställa djurskyddet ställs inom förvaltningsverksamhet där vilda djur ingår.

Djurförsök omfattas av länsstyrelsens officiella djurskyddskontroller, utförda av djurskyddshandläggare och länsveterinärer. Viltförvaltningsåtgärder som inte genomgått en etisk prövning omfattas inte av djurskyddskontrollen. **Myndigheternas möjlighet att skaffa sig en bild av hanteringen av vilda djur som används utöver djurförsök är därmed liten och någon riskbedömning av verksamheten görs inte.**

Trots de kriterier som föreslås i rapporten under 6.4.1 "Bedömningskriterier för att bedöma om en åtgärd är förvaltning eller djurförsök", sid. 66, blir det inte sällan oklart om en åtgärd ska räknas som forskning eller förvaltning. Även om kriterierna utreds och utvecklas enligt förslaget i rapporten, så kommer tveksamheter fortfarande att uppstå. Insamlade data från populationsövervakning, -uppskattning och - kontroll kan komma till användning i forskningssyfte med efterföljande vetenskaplig publicering. I rapporten under avsnitt 6.7.2, sid 77, framgår att man kommit fram till att två (!) marina vetenskapliga tidskrifter accepterat att publicera data från verksamhet som inte genomgått en etisk prövning. Man bortser från flera andra tidskrifter som kräver etisk granskning, något som blir ett alltmer vanligt förekommande krav enligt bl.a. ARRIVEs guidelines för publicering av vetenskapliga resultat från studier som omfattar djur (Percie du Sert et al., 2019). Dessutom kan man i samband med en förvaltningsåtgärd passa på att ta ytterligare prover utöver de som omfattas av förvaltningsåtgärden, liksom prover för att övervaka fysiologiska parametrar hos det sövda djuret. Under 3.2 Kort utblick: diskussion om den aktuella gränsdragningen utanför Sverige, s.21, hänvisas till ett konsensusdokument som togs fram i samband med ett internationellt möte i Norge 2017; Norwegian Consensus Platform for Replacement Reduction and Refinement of Animal Experiments, (NORECOPA). Harmonisation of the care and use of wild and domestic mammals and birds in field research. 26-27 oktober (NORECOPA, 2018). Konsensusdokumentet pekar på svårigheten att dra gränsen mellan forskning och förvaltning. I rapporten (2010:19) framgår att det i konsensusdokumentet står att "det konstateras dock också att det vid förvaltning även kan vara nödvändigt att ta veterinära prover för information om tillståndet hos det specifika djuret eller dess övervakningsgrupp. Sådana prover och data som fås genom proverna behöver inte anses som vetenskaplig data per automatik.". Sveriges Veterinärförbund vill peka på det som framgår i konsensusdokumentet, nämligen att "These data can be analysed and published later, and therefore should be considered as scientific data" (NORECOPA, 2018). Till skillnad från slutsatsen i rapporten (2019:19) så menar Sveriges Veterinärförbund att det inte råder tvivel om att **utan etiskt tillstånd så riskerar**

därmed viktig information att inte komma till användning och spridas, vilket i sig kan leda till att ytterligare djur måste användas för att samla in data som annars redan samlats in under en förvaltningsåtgärd. Det omvända kan också inträffa, nämligen att data från ett pågående forskningsprojekt inte kan användas i ett förvaltnings-/jaktsyfte. Exempelvis kunde GPS-koordinater i ett pågående forskningsprojekt med sändarhalsbandsförsedda vargar inte användas vid skydds jakt, eftersom det etiska tillståndet för forskningsprojektet inte omfattade avlivning (Olsson J., länsveterinär i Jämtlands län, pers. medd.).

Djurskyddslagen (2018:1192) 2 kap, 1 § anger att djur som används i djurförsök inte ska anses vara utsatta för onödigt lidande om projektet har godkänts av en djurförsöksetisk nämnd. Enligt 4 kap, 2–3 § är det inte tillåtet att göra operativa ingrepp på eller ge injektioner till djur i andra fall än när det är berättigat av veterinärmedicinska skäl och då ska detta utföras av djurhjälsopersonal. Sådana åtgärder får också utföras av personal inom verksamhet som godkänts av en djurförsöksetisk nämnd, och som genomgått specifik utbildning enligt kap 7, § 7. **Sveriges Veterinärförbund anser att vilda djur som tillfälligt hålls av människan och utsätts för invasiva ingrepp (infångning, sövning, provtagning, märkning, etc.) ska omfattas av djurskyddslagen. Utan etiskt tillstånd eller veterinärmedicinska skäl riskerar dessa djur att utsättas för onödigt lidande.** Detta framhäver ytterligare vikten av att alla ingrepp på vilda djur ska omfattas av en etisk prövning.

Har försöket inte genomgått djurförsöksetisk prövning finns inte samma skydd i lagstiftningen för de som utför åtgärden med det vilda djuret. Detta gäller även veterinärer som deltar i verksamhet som omfattar vilda djur, såvida ingreppet inte är veterinärmedicinskt motiverat.

Under 6.4 ”Förslag att tydliggöra att förvaltning inte omfattas av djurskyddslagen”, ”Varför ska det läggas till en föreskriftsrätt i paragrafen?”, sid. 65, föreslås att vissa operativa ingrepp på vilda djur i samband med förvaltningsverksamhet kan göra att dessa klassificeras som djurförsök. Förslaget, som ska tydliggöras i ännu icke gjorda föreskrifter är helt otillräckliga ur djurskyddssynpunkt. **Sådana föreskrifter behöver omfatta all hantering av vilda djur inom förvaltning som kan utsätta djuren för stress, ångest, smärta samt fysiska och fysiologiska skador (utöver operativa ingrepp; förföljande, fångst, sövning, hantering vid ex. vägning och mätning, märkning, provtagning, förflyttning och transport, avlivning, otillräcklig hälsoövervakning under och efter sövning, komplikationer under sövning och uppvak, risk för predation och andra faror).**

Under 6.4.1 ”Bedömningskriterier för att bedöma om en åtgärd är förvaltning eller djurförsök”, sid. 66, förespråkas kriterier för att avgöra ifall en verksamhet är ett djurförsök eller förvaltningsverksamhet. Förslaget att utförarna själva ska bedöma och besluta om en åtgärd ska räknas som forskning eller förvaltning leder till godtycklighet, rättsosäkerhet för utföraren, och inte minst en överhängande risk att verksamheter klassificeras som förvaltning utan primärt inhämtande av forskningsdata ämnat för publicering, för att slippa särskilt tillstånd, etisk prövning och djurskyddskontroll. Ifall det blir aktuellt att använda sådana kriterier så måste en sådan bedömning vara obligatorisk och bör främst göras av en oberoende djurförsöksetisk nämnd, alternativt en försöksdjursorganisation på universitet eller myndighet.

Förslag på lösning

Sveriges Veterinärförbund anser att förvaltningsåtgärder i de allra flesta fall innebär att kunskap inhämtas. Förvaltningsåtgärder bör därför likställas med djurförsök och följa försöksdjurslagstiftningen, med samma krav på tillstånd och etisk prövning. **Behovet av att**

från ett djurskydds- och etiskt perspektiv granska *alla* processer som involverar frilevande vilda djur fastställdes också vid ett internationellt möte i Norge 2017; Norwegian Consensus Platform for Replacement Reduction and Refinement of Animal Experiments, (NORECOPA). Harmonisation of the care and use of wild and domestic mammals and birds in field research. 26-27 oktober (NORECOPA, 2018).

Att föra in förvaltningsåtgärder under försöksdjurslagstiftningen, och därmed djurskyddslagen, leder enligt Sveriges Veterinärförbund till ett flertal positiva effekter:

- likställt och säkerställt djurskydd för vilda djur som används i förvaltningsverksamhet genom i) etisk prövning, där lidandet för djuret vägs mot nyttan för förvaltning och samhälle, ii) granskning enligt 3R-principerna, men även andra åtgärder som stärker djurskyddet som iii) definierade avbrytningspunkter och slutpunkter, iv) specifik utbildning enligt krav i djurskyddsslagstiftningen, v) offentlig djurskyddskontroll,
- minskad osäkerhet kring klassificering av viltförvaltning och -forskning och användning av insamlade data,
- ökad möjlighet att i forskningssyfte analysera och publicera insamlade viltförvaltningsdata, vilket är förenligt med 3R-principerna (undvika användning av ytterligare djur i separata forskningsprojekt),
- ökat lagskydd för verksamhetsansvariga för förvaltningsåtgärder,
- via den etiska granskningen stimulerad metod- och teknikutveckling enligt 3R-principerna,
- ökad transparens kring användning av vilda djur för att inhämta kunskap och förbättra metoder.

En djurförsöksetisk nämnd med samlad kompetens om vilt och fisk

Under 6.6 "Förslag att en djurförsöksetisk nämnd får särskilt ansvar för vilda djur", sid. 74, föreslås att en av de regionala djurförsöksetiska nämnderna får ansvar för att pröva samtliga ansökningar om djurförsök med vilda djur i landet. Sveriges Veterinärförbund välkomnar förslaget, men som angetts tidigare så bör även ärenden gällande vilt- och fiskförvaltning som innebär att kunskap inhämtas prövas etiskt. För att säkerställa samma etiska bedömning för vilda djur och för att lyfta fram fördelarna med vetenskapligt angreppssätt, föreslår Sveriges Veterinärförbund att *alla* viltprojekt utvärderas av en sådan gemensam djurförsöksetisk nämnd med samlad kompetens om vilda djur. Genom att alla viltåtgärder, oavsett om det rör sig primärt om forskning eller de som nu definieras som förvaltning, prövas av en och samma nämnd, så kan kvaliteten hos de etiska granskningarna höjas och likställas. Detta torde också var till fördel rent organisatoriskt att samla alla prövningar av vilt inom en och samma nämnd. Alternativet till att använda sig av en redan existerande etisk nämnd är att skapa en helt ny nationell etisk nämnd med viltfokus och kompetens.

Sverige behöver utföra vissa förvaltningsåtgärder för att uppfylla internationella överenskommelser, exempelvis EU:s Art-och habitatsdirektiv, Fågeldirektiv och Vattendirektiv. Detta kan i praktiken innebära att en etisk prövning kan ställas mot ett lagkrav. En sådan konflikt kan undvikas om den djurförsöksetiska nämnden vid varje ansökan om etiskt tillstånd initialt bedömer ifall det finns ett bakomliggande lagkrav på att utföra förvaltningsåtgärden. I sådana fall kan det innebära att tillstånd för förvaltningsåtgärden måste godkännas, men åtgärden kan granskas avseende bl.a. 3R-principerna, vilket är av stort värde. Detta förfarande är i sig inte är något nytt när det gäller verksamhet som klassas som djurförsök, då det i Jordbruksverkets formulär för djurförsöksetisk ansökan finns ett avsnitt, "Dokumentationskrav", där sökande ska fylla i "Om det finns internationella eller nationella krav på

att djurförsök måste göras eller krav om att vissa bestämda riktlinjer måste följas, ska uppgifter som styrker behovet av försöket anges”.

Viltförvaltningsåtgärder kan i vissa fall behöva utföras med ett kortare tidsperspektiv än ett forskningsprojekt. De regionala djurförsöksetiska nämnderna har möten och tar beslut en gång i månaden (utom i juli). Ett sätt att undvika förseningar är att låta den viltspecialiserade nämnden ha möten och ta beslut mer frekvent. Ett annat enklare förfarande är att nämnden då särskilda behov föreligger får godkänna fler djurförsök i grupp, vilket redan nu kan göras om försöken är standardiserade och behövs för att uppfylla lagstiftningskrav (SJVFS 2017:40 Saknr L150, 7 kap. 25 §).

Till skillnad från mer traditionella djurförsök som utförs i laboratorier och andra kontrollerbara miljöer, så sker verksamhet som omfattar vilda djur ute i det fria. Det behövs därför tillgång till kunskap om hur populationer och miljöer påverkas av viltåtgärden (störningar, stress, hälsa, förflyttningar, överlevnad, etc.). Bland nämndens ledamöter behöver därför finnas kompetens inom 3R, djurvälstånd, djuretik, populationshälsa, arters biologi och behov av skydd samt One Health.

Djurförsöksorganisation för förvaltningsverksamhet

För att inordna förvaltningsåtgärder under djurförsökslagstiftningen (med tillhörande etisk prövning) så behöver förvaltningsorganisationerna vara knutna till en djurförsöksorganisation med exempelvis tillståndshavare, föreståndare, försöksdjursveterinär och djurskyddsorgan. Vid behov torde det vara genomförbart att skapa nya djurförsöksorganisationer hos enskilda förvaltningsverksamheter, men ett enklare alternativ kan vara att ansluta sådana till en redan existerande djurförsöksorganisation, t.ex. vid ett universitet eller myndighet. I vissa fall, såsom för Fiskevårdsföreningar (FVO) som utför provfiske, vore det förmodligen inte ens görbart att organisera sig på det sätt som försöksdjurslagstiftningen kräver. Då det ofta rör sig om standardiserade förfaranden, vore en tänkbar speciellösning för denna typ av viltförvaltande organisation att den med ett förenklat anmälningsförfarande kan ansluta sig till en befintlig djurförsöksorganisation och med paraplytillstånd att använda metoder och upplägg som har etiskt tillstånd.

Sammanfattningsvis så anser Sveriges Veterinärförbund att Jordbruksverkets rapport (2019:19) negligerat djurskyddet för djur som används inom förvaltning och inte har lyckats presentera en tillfredställande lösning på gränsdragningen mellan förvaltning och djurförsök på vilda djur.

Vänliga hälsningar

Sveriges Veterinärförbund

Referenser

1. Cattet, M, Boulanger, J, Stenhouse, G, et al. (2008) An evaluation of long-term capture effects in ursids: implications for animal welfare and research. *Journal of Mammalogy*, 89:973-990.
2. Dickens, MJ, Delehanty, DJ & Michael Romero, L. (2010) Stress: An inevitable component of animal translocation. *Biological Conservation* 143(6): 1329–1341

3. Iossa G, Soulsbury CD & Harris S (2007) Mammal trapping: A review of animal welfare standards of killing and restraining traps. *Animal Welfare* 16(3):335–352
4. Lindsjö J, Cvek K, Spangenberg EMF, et al. (2019) The dividing line between wildlife research and management - implications for animal welfare. *Frontiers in Veterinary Medicine* <https://doi.org/10.3389/fvets.2019.00013>
5. Norwegian Consensus Platform for Replacement Reduction and Refinement of Animal Experiments, (NORECOPA) (2018) Harmonisation of the care and use of wild and domestic mammals and birds in field research. A consensus document issued by the participants at the meeting. 26–27 October 2017. <https://norecopa.no/media/8171/consensus-statement.pdf> (besökt 2020-06-16)
6. Percie du Sert, N, Hurst, V, Ahluwalia, A, et al. (2019) The ARRIVE guidelines 2019: updated guidelines for reporting animal research. doi:10.1101/703181
7. Risling, TE, Fahlman, Å, Caulkett, et al. (2011) Physiological and behavioural effects of anesthesia-induced hypoxemia on reindeer (*Rangifer tarandus*) immobilised with xylazine-etorphine. *Animal Production Science, Deer Biology Special Issue* 51:355-358
8. Soulsbury, C, Gray H, Smith L, et al. (2020) The welfare and ethics of research involving wild animals: A primer. *Methods in Ecology and Evolution* doi:10.1111/2041-210X.13435
9. Waas JR, Ingram, JR & Matthews, LR (1999) Real-time physiological responses of red deer to translocations. *Journal of Wildlife Management* 63:1152–1162.
10. Wilson RP. & McMahon CR (2006) Measuring devices on wild animals: what constitutes acceptable practice? *Frontiers in Ecology and the Environment* 4(3):147-154